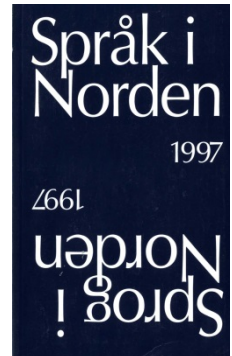

Sprog i Norden

Titel: Samisk sprogharmonisering – mer gemensam offentlighet, mindre byråkrati
Forfatter: Samuli Aikio
Kilde: Sprog i Norden, 1997, s. 93-97
URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/sin/issue/archive>

© Nordisk språkråd

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af Sprog i Norden (1970-2004) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Samisk språkharmonisering – mer gemensam offentlighet, mindre byråkrati

Av Samuli Aikio

Språkforskningen är ett område där byråkratisering knappast är något större problem, och betraktar man den samiska språkvården, så måste man konstatera att det vanligen inte ens funnits möjligheter att skapa en sådan arbetsmiljö man kunde kalla språkbyrå. Avsaknaden av finansiella medel har effektivt förhindrat en byråkratisering. Det finns alltså helt andra grunder för det krav som jag ställer i rubriken, «mer gemensam offentlighet, mindre byråkrati».

De knappa resurserna ställer också stora krav på arbetseffektiviteten. Kravet att åstadkomma mycket med små medel är vanligt i den moderna enögda ekonomiska politiken där allt mäts i ekonomiska resultat. Inom språkvårdspolitiken gäller det speciellt att nå resultat i offentlig – och kanske även daglig – språkanvändning, och inte i monumentala konstruktioner, vare sig det gäller fysiska byggnader eller akademiska och administrativa strukturer. För att nå «ett gott resultat» inom området måste man först och främst veta vad man strävar efter: en god språkanvändning, eller goda råd för att uppnå en sådan genom att utnyttja relevant forskning och pålitliga hjälpmedel såsom ordböcker, grammatiska verk m.m.

Det är viktigt att iaktta vilka ambitioner man haft hittills och vad man åstadkommit inom *Sámi Giellalávdegoddi*, eller *Nordisk samisk språknämnd* som den hette innan Kola-samerna erhöll medlemskap. Nämndens huvuduppgifter har varit klara. Så här sammanfattades uppgifterna vid den åttonde samekonferensen i Snåsa 1974:

- Samiska språknämnden skall
1. vara ett rådgivande organ för Sámi Instituhtta i språkfrågor
 2. fortsätta arbetet med att utveckla en gemensam ortografi för de samiska dialekterna
 3. arbeta med att befästa det samiska språkets ställning i de

nordiska länderna för att säkra samernas rätt till undervisning och upplysning på sitt eget språk och rätten till att bli förstådd och hörd i officiella sammanhang samt att få handlingar på samiska

4. följa upp arbetet med samiska ortnamn på kartor, skyltar och i andra offentliga sammanhang.

Den viktigaste uppgiften under 1970-talet blev att skapa en gemensam ortografi för nordsamiskan. Det här lyckades relativt bra tack vare medlemmarnas målmedvetenhet och kompromissvilja. När också skolmyndigheterna i alla de berörda länderna godkände ortografin utan dröjsmål, togs den snabbt i bruk under 1978–79. Det här hade säkert en stor betydelse för den renässans som den samiska litteraturen fick uppleva ungefär samtidigt som sameskolan.

Men det var inte längre så lätt att råda bot på de stora skillnaderna, t.ex. lule- och sydsamiskan kunde inte sammanföras med nordsamiskan under ett gemensamt system. Då kildinsamiskan i sin tur traditionellt skrivits med kyrilliska bokstäver är det, förutom nordsamiskan, bara enare- och skoltsamiskan, den sistnämnda med åtskilliga tilläggstecken, som använder det gemensamma alfabetet. För enaresamiskans del kan nämnas att man aktivt försökt närma sig det nordsamiska skrivsättet genom att byta ut några gammalmodiga och svåråtkomliga bokstäver mot de närmaste nordsamiska tecknen.

Vad gäller strävandena angående språklagstiftningen, märkte man ganska snabbt hur svårt det var att rent konkret arbeta jämsides i tre olika länder och kräva gemensamma riktlinjer i lagstiftningen. Man kunde egentligen bara uttrycka en allmän önskan om att de nordiska länderna skulle samordna sina bestämmelser då det gäller samernas rätt att använda och vårda sitt eget språk – men det kravet hade redan uttryckts både vid samekonferenserna och i början av 1970-talet inom Nordiska rådet. Nordiska rådet rekommenderade en samordning av samepolitiken i Norden. När man år 1973 fick Samedelegationen (Sameparlamentet), det nutida Sametinget, på den finska sidan, verkade det ganska naturligt att den så småningom skulle ta över det konkreta förberedelsearbetet för en eventuell samisk

språklag. Så har också skett genom en nationell förberedelseprocess i alla de tre länderna, och som resultat har vi nu, utöver själva Sametingen, också någon form av språklagar och språkråd eller språknämnder som är anknutna till tingen.

Jag skall inte gå närmare in på historien men konstaterar bara kort att arbetet med språkvårdsfrågor inte alls varit främmande för vår gemensamma språknämnd, fastän det inte alltid funnits resurser att ordna arbetet på ett tillfredsställande sätt. Nämnden har bl.a. sysslat med terminologiska frågor och ortnamnsfrågor, men det har aldrig funnits möjligheter att etablera en riktig språkbyrå, något som åtminstone en stor del av medlemmerna hade ansett som mycket viktigt. Också här gick det lite bättre på nationell nivå, när Forskningscentralen för de inhemska språken grundade sin forskarbefattning i samiska och det norska Sametinget fick sitt språkråd med ett eget kansli. Förut var det, utöver universitetsinstitutionerna, bara Nordiskt samiskt institut som kunde besvara språkvårdsfrågor.

Alltsedan det förberedande arbetet med samekonferensen 1992 har man diskuterat en omorganisering av språkarbetet. Den egentliga utgångspunkten för tanken på och behovet av att omorganisera samarbetet, ligger antagligen i nämndens förändrade arbetssituation, som i sin tur är en följd av den politiska utvecklingen – en förbättring om man så vill. Påfallande för denna utveckling har varit att Sametingen grundats, samt tingens samarbete på ett ständigt utvidgat område. Alla språkpolitiska uppgifter ligger numera inom Sametingens arbetsfält och revir, medan den praktiska språkvården och dess samordnande – som tillsvidare lider på grund av bristande resurser – inte alls behöver uppfattas som en del av språkpolitiken, utan snarare som en uppgift för sakkunnig fackpersonal. Ändå förefaller det naturligt att sametingen också tar ansvar för den delen av språkarbetet.

Vilka är språkvårdens viktigaste uppgifter inom det språkliga samarbetet över landsgränserna? Kastar man än en gång en blick på det arbete som genomfördes på det ortografiska området under 1970-talet, så ser man tydligt att det då främst var viljan att motverka en fortsatt splittring av skriftspråket som låg som motiv för arbetet. Men situationen är densamma också när det gäller övriga språkvårdsfrågor, kanske med den skillnaden

att de problematiska punkterna beträffande syntax, adaptation av lånord och andra fall av påverkan från större grannspråk, är vida svårare än frågor som berör skrivsättet eller alfabetet. Var och en som läser samiska tidningar eller lyssnar på talspråket på båda sidorna av gränsen, märker att starka tendenser påverkar språket så att det utvecklas i olika riktningar. För det mesta är det fråga om inflytande från grannspråken, men någon gång även om påverkan från mer avlägsna språk.

Enligt min bedömning hotar den här utvecklingen den språkliga gemenskapen mycket allvarligt, åtminstone för nord-samiskans del, och det är ingalunda lätt att finna lämpliga lösningar eller botemedel. Man uppfattar t.ex. ofta kritiken från andra sidan riksgränsen som osaklig eller avsiktligt retande. En sådan oenighet är naturligtvis också ett tecken på hur vittgående och genomgripande dessa innovationer i språkbruket är, ja, ställvis är de även tecken på hur slutgiltiga de språkliga förändringarna är.

Kanske frågar man sig om det överhuvudtaget är möjligt att ändra kurs, och om det lönar sig att driva en starkare språkvård för att vidmakthålla den språkliga enhetlighet man arbetade så hårt för när man genomdrev en gemensam ortografi. Personligen tycker jag mig ha märkt en viss defaitism hos en del sakkunniga när de inte ens fäster sin uppmärksamhet vid de grövsta avvikelserna från den klassiska grammatiken, såsom exempelvis användningen av pluralformer i samband med numeraluttryck. Det vanliga är att man bara ger upp för att man inte vet vad man skall göra.

Livet skulle vara enkelt och lätt om man kunde lösa sådana problem med direktiv eller bestämmelser från en nämnd som man gärna kunde definiera som «det högsta beslutsfattande organet i samiska språkfrågor» (jfr utkast till stadgarna av samisk språknämnd, § 1). Men också om man bortser från att språkfrågorna inte är polisärenden, är det ändå självklart att en tungrodd nämnd aldrig kunde ha möjlighet att följa med det dagliga språkbruket; redan att göra listor på olika avvikelser från det s.k. normala språkbruket kräver mycket större resurser.

Enbart en nämnd är alltså ingen lösning. Nämnden borde ha en språkbyrå med anställda forskare. Men hur förhåller sig en

gemensam byrå till de olika språkvårdsenheterna, om man lyckas etablera språkvårdsenheter i vederbörande länder (vilket vore ändamålsenligt)? Att det gemensamma kansliet skulle representera «det högsta organet» kunde göra situationen ännu värre genom prestigefrågor m.m. De nationella eller gemensamma organen skulle inte heller kunna ersätta varandra i olika funktioner. Modellen kunde också leda till ett ineffektivt arbetssätt där man behandlar frågorna fram och tillbaka i den gemensamma nämnden och i flera nationella organ.

Med den här överdrivna hotbilden vill jag naturligtvis förespråka ett enklare system, där sakkunniga och intressenter omedelbart kan delta i diskussionerna och i eventuella beslut. En sådan lösning kunde bestå av mer eller mindre regelbundna möten mellan de nationella byråernas medarbetare och några av deras råds- och nämndsledamöter. De kunde gärna utgöra en särskild nämnd, men jag tror inte att någon större samling är i stånd att behandla enskilda frågor effektivt. Än mindre tror jag att man klarar av sådana saker utan experter som är med i det dagliga språkvårdsarbetet.

Jag vill inte föra fram en ny och fullständig modell för att förnya det gemensamma språkorganet, utan snarare komma med några kritiska anmärkningar på planer som jag inte uppfattar som helt genomtänkta. Låt mig bara tillägga att också jag tror att det främst är sametingens uppgift att sinsemellan arrangera samarbete av det här slaget, vid sidan av att man siktar in sig på ett funktionsdugligt språkvårdssystem i sitt eget land.

För att man skall kunna genomföra det språkliga samarbetet är det viktigt att man ger rekommendationer och kanske även offentliggör diskussionerna på ett lättförståeligt och balanserat sätt. För detta ändamål kunde man ha en gemensam publikation – ett häfte, en tidskrift, en årsbok eller liknande. En publikation är dock inte nödvändig. Det viktigaste är att man använder sitt språk öppet och offentligt också över gränserna. Om vi inte når detta mål så är det inte mycket vi kan göra för att göra språket enhetligt och bevara det som samefolkets gemensamma rädskap.